

Віктор АНДРУЩЕНКО

доктор філософських наук, професор,
ректор НПУ імені М. П. Драгоманова

УДК 17.022.1:130.122:37.03(477)
DOI 10.31392/NPU-VOU.2020.4(79).01

**ОСВІТА В СТРАТЕГІЇ
РОЗБУДОВИ
ОРГАНІЗОВАНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

© Андрущенко В., 2020

Ключові слова: людина, праця, культура, освіта, наука, соціальний досвід, транзитне суспільство, організація, порядок.

У статті аналізуються проблеми модернізації освіти в трансформаційному суспільстві, в якому перебуває Україна. Автор моделює контури освіти як відповідь на виклики завдань соціально-політичного життєоблаштування людей цього тривалого стану. Обстоюється ідея організованого суспільства, стратегічним завданням розбудови якого є завдання підготовки (формування) його суб'єкта – розумної, творчої, креативної особистості, здатної взяти на себе відповідальність за радикальні суспільні зміни, обумовлені викликами часу.

Основним механізмом підготовки такої особистості є освіта. Освіта долучає людину до фундаменталь-

них знань, культури та соціального досвіду, формує її компетенції, виховує життєорієнтовані, гуманістичні цінності та інтегративний світогляд, а відтак – готує дієздатного суб'єкта перспективних інновацій. Облаштування освіти є стратегічним (і першочерговим) завданням суспільного розвитку. Освіта розглядається автором у тісній взаємодії з економікою і політикою, наукою, культурою і практикою.

ажка й затяжна криза, що поширюється світом, охопила нині й українське суспільство. Люди потерпають від всевладдя олігархів, свавілля підконтрольних їм урядів, непрофесійності (й неефективності) влади, розгулу корупції, поширення бідності. Останній рік приніс усім нам випробування пандемією. Людство підійшло

до меж як фізичного, так і соціального виживання. Соціальна турбулентність, про загрозу поглиблення якої говорили й писали найбільш просвітлені уми людства, створює ситуацію невизначеності, тривоги й водночас обумовлює необхідність пошуку своєрідної вакцини, яка б убезпечувала людину і суспільство від власне медичних і соціальних хвороб, множила умови виживання як суто фізичного, так і соціального. Залишаючи медичну проблематику галузевим професіоналам, зупинюсь на пошуках протиотрути соціального плану – засобів, моделей, технологій подолання означених та низки інших негараздів, що сприяли б організації життя, гідного людської природи.

У результаті творчих пошуків та роздумів останніх років, ознайомлення з теоретичними дослідженнями та світовим досвідом соціальних трансформацій, представлених науковими розвідками видатних вітчизняних (В. Горбулін, В. Кремень, В. Литвин, С. Пирожков, М. Попович, В. Смолій та ін.) і західних (Н. Девіс, Є. Канетті, Н. Фергюсон, Ф. Фукуяма, Ф. Фюре та ін.) вчених, я дійшов висновку, що **ліквідація соціальних негараздів, у яких загрузла нинішня Україна, вихід держави і суспільства на широкий шлях цивілізаційного розвитку, безпосередньо пов'язаний з подоланням соціального транзиту й формуванням організованого суспільства** [1], **яке базується на розумі, творчій праці, соціальній справедливості, високому добробуті й стійкому упорядкованому порядку.**

Не менш важливим є й другий висновок: **коренем, умовою, стратегічним чинником і завданням найближчого десятиліття, запорукою (гарантією) успішного здійснення означених перетворень знаходиться в людині, в її підготовці до життя як повновладної креативної особистості, творчого, національно свідомого і відповідального суб'єкта власної життєдіяльності, творця культури за законами розуму та людських духовно моральних стандартів.** Мова в даному разі йде про формування людини засобами

освіти і науки, культури і виховання шляхом долучення її до досвіду батьків та надбань світової культури.

Людина, національний інтерес, освіта, культура, творча праця, соціальна організація і порядок є тими **головними категоріями**, які формулюють контури державницької ідеології, а відтак – дорожню карту цивілізаційного розвитку України в найближче одно-два (а може, й три), десятиліття. **Переконаний: tertium non datur!**

Організоване суспільство, філософія, теорія та методологія розбудови якого обґрунтована мною як єдино можлива раціональна модель політичного (і соціального) порядку в період подолання українського транзиту, не створюється самоплиним чином, а постає як результат копіткої праці всіх, без винятку, суб'єктів державотворчого процесу – професійно підготовленими особистостями, які вміють (і не бояться) користуватись власним розумом у будь-яких, навіть найбільш невизначених ситуаціях. Суб'єктами цього процесу є люди праці, а їх провідниками – представники національної еліти – особистості високої освіченості та культури, національно-державницької відповідальності та креативності, активності та творчості. Пасивно-споглядална людина, яка пливе за течією холодних соціальних процесів, не в змозі подолати труднощі перехідного періоду. Не можуть виконати цю роль і ті, для кого національне є чужим, а власна держава – ворожою, хто прогинається перед іншою державою і культурою як нібито більш розвиненою й перспективною, обстоює думку про щасливе життя завдяки входженню (приєднанню до) в інший соціум. Ці люди, об'єднані в так звану «п'яту колону», спрямовують свою діяльність на розбалансування власної країни шляхом здійснення інформаційних (і не тільки) диверсій, саботажу, підриву авторитету національних лідерів, розповсюдження брехливо-звеличувальної інформації про стан справ у країні, якій вони прислужуються [2].

Функцію лідера, що поведе за собою націю, у повноформатному вимірі навряд чи зможуть виконати численні іноземні рад-

ники, делеговані в український соціум державами-партнерами. За всієї поваги до їх подвижницької діяльності, варто мати на увазі принаймні два застереження: по-перше, незважаючи на їх фундаментальну підготовку й соціальний досвід, особливостей, тонкощів, специфіки українського соціуму вони не знають і навряд чи відчують; по-друге, у будь-якій ситуації, а особливо в частині співробітництва України з їх рідною державою, вони будуть віддавати перевагу так званому добродійному прагматизму – відстоюванню власних інтересів, а не інтересів країни, радниками до якої вони делеговані. Світ жорстокий і немилосердний. Як зазначав свого часу лорд Г.-Дж. Пальмерстон, виступаючи в англійській Палаті громад під час обговорення британської зовнішньої політики (1 березня 1848 р.), у нас немає вічних союзників і у нас немає постійних ворогів; вічні і постійні наші інтереси; наш обов'язок – захищати ці інтереси.

Дорогу до успіху, відповідь на виклики і впливи різноманітних матеріальних та духовних чинників можуть відшукати й очолити лише національні лідери, вихідці (плоть і кров) власного народу, здібності яких – професіоналізм, потужний інтелект і культури, сила духу і волі, сформовані якісною освітою та вихованням. Останнє покладає необхідність розгляду освіти як найбільш дієвого чинника державотворчих процесів. ***Беззаперечна підтримка освіти і науки, ширше – відповідаюча духу часу соціального оновлення підтримка інтелектуального розвитку людського капіталу – має стати одним із засадничих каменів високої державної політики.***

Історія – великий і надійний партнер людства у його поступі в майбутнє. Вона засвідчує просту, але незаперечну істину: всі досягнення цивілізації, які охоплюються фундаментальним поняттям «культура», створені творчою працею людей, що базується на широкій платформі пізнання світу, на основі освіти, науки і соціальної практики. І це зрозуміло, адже саме пізнання відкриває таїнство світобудови, закономірності існування та розвитку природи та

суспільства, формує раціональне уявлення про світ, місце і роль у ньому людини, основні засоби та технології матеріального та духовного виробництва, джерела енергії, моделі раціонального використання природних ресурсів, форми соціального життєоблаштування, способи соціальної організації, які забезпечують неухильний підйом людства сходами суспільного прогресу.

Історія свідчить і про інше: неухильна увага до освіти та науки, що час від часу, як ракова пухлина, прострає в здоровому соціальному організмі тих чи інших народів, практично завжди оберталась втратою життєствідних орієнтирів, серйозними суперечностями як усередині цього соціуму, так і в його спілкуванні з іншими культурами. Далі спостерігаються відхилення (збочення) від цивілізаційного шляху розвитку, негаразди, зіткнення, зрештою, розпад системи.

І це – також не випадково. Не освічена, безграмотна людина схожа на сліпця, який блукає у п'яній. Вона не бачить оточуючих речей, їх контурів, конфігурації, а тому здебільшого натикається на гострі кути, попадає в загрозливі ситуації. Людина, яка не має знаньової опори, за звичай, приймає випадкове рішення, що здебільшого виявляється хибним. Така людина не здатна до дискурсу. Істиною для неї слугують не результати пізнання чи суспільний досвід, а лише власна (часто випадкова) думка, за яку вона амбітно тримається, відторгаючи інші судження як непотріб. Не обтяжена знаннями людина, як відомо, свавільна у своїх судженнях і діях. З таких людей часто виростають схильні до соціального злочину диктатори, основним результатом діяльності яких є тоталітарне суспільство. Як засвідчують дослідження (А. Арндт, Дж. Поппер, М. Попович та ін.), застереженням тоталітаризму є освіта і культура, сформовані на основі продуктивної праці й одночасно на міцній платформі науки і соціального досвіду, що різноманітними засобами освіти делегується в духовний світ людини. А це означає ні що інше, як те, що ***тільки освічена людина є справжнім творцем історії, її продуктив-***

ним суб'єктом. Без підготовки такого суб'єкта, без його належної освіти будь-які потуги, навіть якщо вони забезпечують тимчасовий успіх, є приреченими.

Освіта – головний механізм соціалізації особистості, її культуротворчої потенції, гуманістичної природи. Історія, що правда, презентує непоодинокі приклади геніальних витворів науки, культури, техніки, створених людьми, які сформувались, а далі дарували світові неперевершені шедеври, як нібито оминаючи поле просвітництва. Загалом же, це судження є суперечним. Не виключаючи природні задатки особистості, її вроджені таланти, все ж необхідно визнати, що їх потенціал формувався не в безповітряному просторі, а в системі людського досвіду, переважно через самопізнання і соціальну практику. Знання основ світооблаштування вони, як відомо, здобували самотужки, завдяки освоєнню соціального досвіду й закріпленням у ньому елементів науки, культури, практики. Я не виключаю також думки про те, що основи продуктивної геніальності людини є таїнством, закладеним у неї Великим Творцем або прибульцями з Космосу ще не розгаданим чином.

І все ж, магістральний шлях до успіху розпочинається з освіти – батьківської, шкільної, професійної. Освіта відкриває людині природний і людський (соціальний) світ, формує його (світу) знань наукову картину, ціннісні орієнтації, світогляд, указує на перспективи існування в ньому як людини. Здобуття належної освіти є першим і головним кроком людини до самостійно-творчого життя та праці в соціальному просторі та часі.

Освіта – унікальна сфера системи людської життєдіяльності. У традиційно марксистському розумінні її відносили до так званої «надбудови» над «базисом» – економічним ладом суспільства з його продуктивними силами та системою виробничих відносин. Водночас базис трактувався як величина первинна, тоді як надбудова уявлялась величиною вторинною, залежною від базису й такою, що ним обумовлювалась. Щоправда, наголошувалось і те, що надбудова

має відносно самостійний характер і справляє на базис зворотний вплив. У цьому контексті освіта розглядалась як частина надбудови, яка обумовлена економічним базисом і одночасно справляє на нього відповідний вплив. Вона трактувалась як вторинне явище, фінансувалась за залишковим принципом і саме тому в країнах колишнього СРСР і соціалістичної табору опинилась на задвірках життєвого процесу. Роль освіти в розвитку суспільства і людини зводилась до елементарного просвітництва, яке до того ж реалізовувалось дозованим чином і під жорстким ідеологічним контролем. І хоча від ідеологізації освіти незалежна Україна, здається, відмовилась, визначення місця та ролі освіти з позицій сумнозвісної марксистської «радянології» все ще продовжується. В уяві більшості керівників виробничих підприємств, політиків та державотворців домінує настанова на першочергове відродження виробництва, створення робочих місць, забезпечення необхідної заробітної плати та пенсії... Тоді як освіті, власне, як і науці відводиться вся та ж вторинна роль.

Тим часом, цивілізаційний розвиток людства переконує нас в іншому: ми ніколи не відродимо виробництво (не створимо належний базис), якщо не підготуємо (виховаємо, вмотивуємо) його суб'єкта – ЛЮДИНУ у всій повноті її людських характеристик, не забезпечимо її необхідними знаннями, не сформуємо життєвоважливих компетенцій та людських цінностей, не виховаємо креативне мислення та працьовитість, духовно моральні характеристики і відчуття краси природного і соціального світу, а головне – не сформуємо сміливість, потребу і здатність користуватись власним розумом. Думка, звичайно, не нова. Її висловив свого часу знаменитий німецький філософ Іммануїл Кант. На ній базуються (і з неї беруть витoki) успіхи сучасного Західного світу. Ми ж до сих пір знаходимося в полоні марксистського економічного детермінізму й продовжуємо продукувати штампи, які вже давно посоромили себе перед історією.

Розвиток освіти і науки, результатом чого має постати нова українська людина –

працьовита, розумна, креативна, духовна, справжнім професіоналом – суб'єктом матеріального і духовного виробництва, активним творцем культури, держави і громадянського суспільства, має стати стратегічним напрямом українського державотворення. Без реалізації цієї стратегії будь-яка розмова про успіхи буде носити віртуальний характер. Без належного й випереджального (первинного) науково-освітнього супроводу ми й надалі будемо випускати продукцію сумнівної якості, їздити небезпечними ямково відремонтованими дорогами, проживати в екологічно небезпечному природному середовищі, купатись у забруднених річках та озерах, споживати забруднені хімікатами продукти... Чи про таку перспективу для своїх дітей та внуків мріяли справжні патріоти – батьки-фундатори національної ідеї в не так уже й далекі російсько-царські та тоталітарно-радянські часи?

Успішні країни завжди розпочинали з освіти, науки, культури і виховання, створення умов для розвитку людини як суб'єкта всіх життєвих процесів. Щоправда, зазначений розвиток у різні історичні періоди стосувався не всіх, а тільки матеріально спроможних прошарків населення. Право на освіту мали діти заможних або вільних громадян рабовласницького, феодального й частково капіталістичного суспільства. Це відтворювало існуючу нерівність, поглиблювало розрив між елітою і народом, формувало систему всевладдя одних і безправ'я інших.

Спроба радянської цивілізації (засобами культурної революції) забезпечити належне просвітництво для всіх виявилась невдалою. Західний світ, тим часом, зробив цю справу пріоритетною. Саме завдяки розвитку освіти і науки після Другої світової війни піднялись Сполучені Штати Америки. Не інакше, як економічним дивом, називають економічний розвиток багатьох капіталістичних країн світу, який тривав орієнтовно від задіяння плану Маршалла та Бретон-Вудської системи до нафтової кризи 1973 року. Мова йде про «Рекордні роки» шведської економіки (1945–

1973); «Віртшафтсвундер» або «Рейнське диво» – економічне відродження Австрії та Західної Німеччини (1950–1960); «Славне тридцятиліття» – економічне відродження Франції (1945–1975); грецьке економічне диво (1950–1970-ті); японське економічне диво (1950–1975); бразильське економічне диво (1968–1973, від 2000-х по сьогодні); злет чотирьох «азійських тигрів» (Тайвань, Південна Корея, Сянган, Сінгапур; 1960-ті–1990-ті). Дозоване ставлення до освіти, її ідеологізація, надмірна централізація та підпорядкування потребам військово-промислового розвитку, що практикувалось у колишньому СРСР, привело до занепаду виробництва, стагнації, а згодом розпаду системи, яка, здавалось, була зіткана для всіх часів і народів.

Україна мала б зробити з цього належні висновки. На жаль, двадцятип'ятирічний відтинок новітньої української історії йшов традиційним для колишнього СРСР чином. Тоді як освіта і наука мали б стати стратегічними ресурсами суспільно-економічного, політичного і соціокультурного розвитку, вони розглядались і розгортались не більш ніж їх дозований супровід і належних ідей, концепцій, моделей новітнього державотворення, а тим паче формування креативно мислячої особистості не забезпечували. Освоєння світового досвіду просвітницької діяльності залишається для нас завданням актуальним, пріоритетним і невідкладним.

Кожне цивілізоване суспільство намагається створити для власних громадян всі необхідні умови для здобуття належної освіти. І там, де ці умови відповідають вимогам часу, де освітній процес здійснюється згідно з потребами історично змінюючих одне одного обставин, спостерігається успіх, зростання, розквіт. В іншому разі про них говорити не приходиться. Як ніколи актуальними означені положення є для України, яка вже три десятиліття від часу проголошення незалежності намагається відшукати і втілити в реальність найбільш ефективну модель підготовки людини до життя засобами освіти. Успіхи цього пошуку переплітаються з прикрими помилками.

Як писав колишній класик, «крок уперед» перманентно заміщується з «двома кроками назад», досягнення супроводжуються відкатами, суспільство хитається між пріоритетами, нам не достає впевненості, стабільності, незворотності.

Державні програми розвитку освіти, прийняті в перші десятиліття незалежності, – Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), 1992 р. та «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст.», 2002 р. – здавалося б, окреслили ідеологію, принципи, основні пріоритети та напрями розвитку освіти. Потужну синергію несуть у собі «Біла книга національної освіти України» (за ред. В. Кременя) (2009) та недавно прийнятий проєкт «Нова українська школа» (2016). Однак нестача коштів, часта зміна керівників галузі та тривала неувага державних діячів (як і суспільства загалом) до проблем освіти бажаного результату не забезпечили. Дається в знаки меншвартісне поклоніння деяких керівників держави та галузі перед освітніми системами успішного Заходу. Спроби запозичити й утілити в систему української освіти, що формувалась, випадково освоєний досвід організації освіти деяких успішних країн Європи і світу, до того ж безапеляційно нав'язуваний амбітними, нетерпимими і впливовими «іноземними друзями», видимого результату також не мали. Нинішня українська освіта, як і три десятки років тому, стоїть на роздоріжжі – розхристана, розпорошена, занедбана, а відтак ефективного національно-центричного, професійного суб'єкта української життєдіяльності не сформувала.

Уникаючи звинувачень будь-кого з працівників галузі чи керівників держави, багато розумників виявляють власні амбіції, як відомо, «заднім числом». Очевидно, треба зійтись у баченні необхідності переосмислення здійснених (і не здійснених) реформ, повернення до витоків і зусиллями справжніх вчених, а не крикливих фейкових активістів, розробити **національну модель розвитку освіти**, яка б урахувала глибокі національні освітянські традиції, досвід облаштування освіти в успішних

країнах Європи і світу, виклики і перспективи розвитку сучасного соціально-турбулентного світу, реальні можливості людського, фінансового, матеріального та інтелектуального забезпечення прогресивних змін, розробили їх дорожню карту і...

Рациональному переосмисленню підлягає, насамперед, національний досвід організації освіти від найдавніших років і до часу проголошення незалежної української держави. Цей досвід, звичайно, різний, що дає підстави як до його непомірного звеличення, так і до нищівної критики. Проте справжнє наукове переосмислення потребує поміркованості, аргументованості, узгодженості. У царські часи, наприклад, державна політика спрямовувалась на нівелювання, заборону, а взагалі, знищення українства (мови, культури, релігії тощо) як ідеології освітнього процесу. Цю ж настанову підступно реалізовувала радянська влада, заміщуючи українство неприємною, цинічною русифікацією, надмірною компартійною ідеологізацією, стандартизацією, централізацією та підпорядкуванням освіти військово-промислового комплексу. Про ці речі варто говорити відкрито. З іншого боку, не треба забувати, а тим паче – замовчувати досвід освітньої практики радянських часів щодо помітної турботи влади про дітей-сиріт, дітей з бідних сімей, більш-менш задовільне забезпечення школи необхідними засобами навчання, посилену відповідальність учителя за виховання особистості учня та студента тощо. Не можна забувати й про те, що вчитель 70–80-х років у колишньому СРСР і в Україні, що входила до його складу, мав заробітну плату, про яку нинішній вчитель може тільки мріяти.

У традиціях української освіти був й залишається нині глибокий науковий супровід навчально-виховного процесу. Всьому світові відомі теоретико-методологічні праці з педагогіки таких велетів педагогічної думки, як М. Драгоманов, К. Ушинський, М. Пирогов, А. Макаренко, Г. Ващенко. Відомими й шанованими є педагогічні праці колишніх радянських учених – педагогів, психологів, філософів, зокрема Л. Ви-

готського, А. Леонтьєва, В. Роменця, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського. Значний внесок у справу розбудови освіти незалежної української держави презентують філософсько-педагогічні розвідки нинішніх інтелектуалів, особливо С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Захаренка, В. Кременя, В. Шаталова, С. Шацького та інших дослідників. На жаль, конструктивно-творчий потенціал цих і багатьох інших українських педагогів залишається за межами реформаторських кроків конструкторів сучасного освітньо-виховного процесу. Здається, справджується відомий вислів: «нема пророка у своїй вітчизні». От і виходить, що, орієнтуючись переважно на закордонний досвід облаштування освіти, молоді реформатори нерідко попадають у ситуацію невизначеності: те, що ефективно працює там, в українському освітньому просторі у своїй масовості не приживається, а те, на чому стояла (й поки що ще стоїть нині) українська освіта, для них є таємницею за закритими дверима. Я вже не говорю про можливість порівняння, зіставлення, поєднання, виокремлення «раціонального зерна», на якому необхідно вибудовувати освітню політику наших днів. Згадується Шевченкове: і чужому навчайтесь й свого не цурайтесь. Справедливою є позиція тих, хто дотримується незаперечної настанови: пошук власного шляху розвитку освіти треба шукати, насамперед, власними силами й у своєму культурно-освітньому полі з урахуванням усього нового, прогресивного й перспективного, досягнутого іншими народами і культурами Європи і світу.

Звісно, чужий досвід, особливо успішний, треба враховувати, на ньому треба навчатися, його треба наслідувати. Але як? Очевидно, через його системне критичне узагальнення та оцінку, підготовлену групою неупереджених вітчизняних експертів, сформовану при МОН України з когорти колишніх поважних керівників галузі, досвідчених ректорів університетів, креативних працівників закладів освіти різного рівня, амбітно налаштованих активістів, а особливо студентської молоді, яка навчається за кордоном або знайомиться з досягненнями інших країн під час культурологічної практики, академічних обмінів тощо.

Увінчувати пропозиції має підтримка та затвердження колективним рішенням громадянами через референдум. Освіта – це доля людини. Кожен поворот, передбачений тією чи іншою реформою, торкається мільйонної маси людей – дітей, учнів та студентів, їх батьків та громадськості, позначається на трудовому потенціалі суспільства, активності громадян, спрямованості в майбутнє. Будь-яке рішення, прийняте без участі громадян, буде приреченим.

Враховувати потрібно й ще одне: сьогодні ми не стільки «живемо», скільки «переживаємо» минуле і сучасне, спрямовуючи свій погляд у майбутнє. Означене «переживання» охоплюється категорією «транзит». Наше суспільство – транзитне. Життя в ньому важке, багато в чому непередбачуване і невизначене. Його супроводжує процес перманентної зміни пріоритетів, підходів, лідерів... «Порятуй нас бог жити в епоху перемін», – писав свого часу вчитель 10-ти тисяч поколінь, великий китайський мислитель Конфуцій. Тим часом, ми живемо і діємо, долаємо стару систему й створюємо нову реальність – соціокультурну платформу, яка стане опорою виходу із соціального хаосу, виведе суспільство на шляхи досягнення визначеності, організованості і порядку.

Як писав великий німецький філософ Фрідріх Ніцше, «з хаосу народжуються зірки». Українське суспільство має «прожити» процес народження Зірки – вийти з хаосу транзитного суспільства, подолати соціально-турбулентний період власної історії, відшукати дорогу («нитку Аріанди»), яка веде до Храму визначеності, добробуту й порядку. За моїми дослідженнями, «Храм» уявляється ні чим іншим, як організованим суспільством, а «ниткою Аріанди» є система освіти, науки і культури, яка вказує шлях до нього.

За висновками членів Римського клубу, цивілізація, а разом з нею й Україна, потребує нового просвітництва, формування та впровадження принципово нової моделі організації освіти, культури, виробництва. Це ж питання є першочерговим і для України. Не принижуючи роль останньо-

го, не відсторонюючи на другий план необхідність відродження виробництва, створення робочих місць, подолання бідності і т.д., я ще раз наголошую: **корінь вирішення проблем цивілізаційного розвитку України знаходиться в освіті та вихованні, які має забезпечити повернення людей у лоно розуму і творчості, високої духовності і моралі, формування потреби творити добро для людини і суспільства.**

Цікавою і продуктивною в цьому контексті є думка Гаррі Джейкобса – Головного виконавчого директора Всесвітньої академії мистецтв та науки (WAAS), Голови ради консорціуму світових університетів, бізнес-консультанта, письменника і дійсного члена Римського клубу (Каліфорнія): «Україні значно важливіше... розвинути ваш людський ресурс. Вам вкрай необхідно змінити свій підхід до освіти. Маєте розвивати людей, щоб вони не були слухняними членами «комуністичної системи». Щоб ваші працівники ставали підприємцями. Щоб бізнесмени були інноваторами. Люди в Україні мають вчитися думати. Це те вміння, якого вас з великою кров'ю – через колективізацію, репресії та штучний голод – позбавляв Радянський Союз. Ось де ваш «вихід». Якщо вам вдасться **змінити систему освіти** (Курсив мій. – В. А.), політика зміниться. Наступне покоління українців не потребуватиме іноземних компаній. Вони самі будуть кращі за них. Ви дуже розумна нація» [2].

Мої наукові студії переконують у висновку про те, що наука рано чи пізно «скине покривало з Ізиди» й покаже нам природний світ таким, яким він є насправ-

ді; релігія виведе пізнання за межі трансцендентального (наявного пізнавального досвіду); мистецтво відкриє для кожного велич божественної краси; мораль зрештою приведе людство у царство добра і справедливості. Поле їх органічної єдності в пізнанні світу і людини, у формуванні цілісного світогляду як основи і навігаційної домінанти становлення особистості, її дієздатного входження в життя постане освіта. Людина створить гармонійний світ, про який мріяли найбільш потужні уми цивілізації, і передасть цю мрію наступним поколінням. Українці мають очолити цей процес, захистити світ від руйнації, повернути його розвиток у духовно спрямоване річище. Адже ми – нація гуманітарна і гуманістична, розумна і працьовита, духовна і відповідальна перед історією, перед поколіннями, які ввішли в історію, і перед молоддю, якій належить майбутнє. «Кожному поколінню, – писав знаменитий А. Камю, – притаманним є бажання змінити світ. Мое, тим часом, уже знає, що світ воно не переробить. Однак його завдання, можливо, є ще більш важливим. Воно полягає в тому, щоби завадити світу зникнути» [3].

«Освіта рятує націю», – часто повторює мій добрий і щирий старший друг і колега, ректор Національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (Харків), академік НАПН України, професор Іван Прокопенко. Поділяючи цю фундаментальну думку, додаю, що вона ж таки – освіта, як і «краса» (за Достоєвським), порятує світ і Україну.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В.** Організоване суспільство. Кн. 1–2. Київ, 2018.
2. **Дубовик А.** Де «вихід»? // День. 2018. 3 квітня, вівторок, № 58.
3. **Камю А.** Творчество и свобода. М., 1990. С. 175.

REFERENCES

1. **Andrushchenko, V.** (2018) Orhanizovane suspil'stvo. Kn. 1–2 [Organized society. Book 1–2]. Kyiv. (in Ukrainian).
2. **Dubovyk, A.** (2018) De «vykhd»? [Where is the "way out"?]. Den'. 3 kvitnya, vivotrok, no. 58 [Day №58, Tuesday, April 3]. (in Ukrainian).
3. **Camus, A.** (1990) Tvorchestvo i svoboda [Creativity and freedom]. Moscow, p. 175. (in Russian).